

Donderdag 29 juni 1916 – ochtendeditie

Memoranda (KVdW).

Brussel, 15 Juni.

- “Six forts chevaux tiraient un coche” ...

Maar het zijn er geen zes: het zijn er achtentwintig; achtentwintig van de sterkste, de schoonste paarden die men in België zien kan; bonkige, schonkige ruinen met rode huid die damp en blonde staart die zich recht onder de inspanning; schoftige dieren die nors de nek krommen en de dijspielen spannen, waar de aangetrokken mond van kwijlt en wiens hoeven klaveren over de straatkeien: zo trekken zij traag vooruit onder het aanhoudend vermaan der ijverig oplettende voerlui die flink stappen naast hun prachtige dieren, kletsend met een hoge zweep waar de lucht blij van zingt, rukkend aan de teugels die spannen, omzichtig en fors waar ze mannen dit reuzengespan van achtentwintig natiepaarden, geschaard vier aan vier, zeven rijen na mekaar, over heel de breedte haast van de straat.

- “Le coche”: het is zowaar geen plezierrijtuigje, en zelfs geen lome goederenwagen: zes ijzeren wielen, laag en breed, die blinken, weerszijds van stalen balken en gebinten, die de keien lichten uit de straatweg, kuilen graven en de wanden der huizen doen daveren; en op zulk voertuig een reusachtige stoomketel, ook al veldgrijs, honderden dikkoppige bouten in rechte lijnen over de logge ijzeren romp van meters hoog, vol luiken en mangaten, met pijpen die er uit rijken of die men er in verdwijnen ziet: een wonder toestel van bovenmenselijke afmetingen waar men de bestemming en het nut niet van raden kan, dat allerlei gissingen, dat schatten van wijsheid ontlokt aan de meelopende menigte, moeilijk opzij gehouden door drukke politie die naast het gespan spoedt, en er vóór, om de tram

te verwittigen, andere rijtuigen stil te doen houden, de straat te zuiveren voor het naderen van het logge majestueuze monster dat verschrikkelijk is in zijn goedaardigheid.

De stalen strengen spannen naast en tussen de paarden; de paarden leggen telkens aan en doen de dubbele borst zwellen; de voerlui galmen, ophitsend of bedarend; de wondere verschijning gaat kalm haar bestemming tegemoet.

Een oorlogsbestemming? Zulke stoomketels ziet men niet in vreedestijd: ook in vreedestijd zouden zij verbazing, en haast bewondering wekken. Dit is dan ook een gebeurtenis, waar de herinnering van naleven zal ...

'En ze zeggen dat de nijverheid in België dood is!', schokschoudert een landstormman tot zijn maat, terwijl beider verbazing nog groter, en duidelijker althans is dan die der Brusselaars ...

18 juni.

De dag druilt om de schat der rozen; de grijze, huiverige dag om dit zachttonig bloemenfeest dat de droefgeestige lucht doorgeurt, zoals een weemoedig zoete herinnering een mistroost tot schoonheid maken kan ... - Zou ik proberen dichtelijk te worden, waar deze dag is één poëzie, een diepe en schone aandoening in de barheid dezer tijden? Ach, het doel en de reden zijn treurig genoeg, wijzen genoeg op de misère die aanleiding is tot deze bloemenweelde: vandaag nog lees ik in de krant, in één enkel nummer van dezelfde krant, dat men op straat drie mensen in bezwijming heeft zien vallen; en ... men valt niet in bezwijming van teveel gegeten te hebben. Ik hoorde vandaag dat op school sommige kindertjes niet meer van het bord kunnen lezen, - natuurlijk niet tengevolge van overvoeding ... Daarom juist is er deze bloemendag: de wezen vooral van onze dapperen dienen in

de eerste plaats geholpen, en het is te hunnen behoeve dat de meisjes van al de scholen van Groot-Brussel zich tot bloemenverkoopstertjes hebben gemaakt, ons heel de dag hebben geplaagd met hun onweerstaanbare aanhalingheid. – “Het is vandaag een ruïne, te Brussel!”, zei mij een Hollandse kennis, glimlachend en gevensbereid. Kon die ruïne, die toch nog al licht te dragen is als men de adel kent die ze heeft verwekt, - kon die ruïne maar voldoende hulp zijn voor wie ze zozeer behoeven! ...

Het is gisteren namiddag al begonnen: na schooltijd het vergaren der geurige gaven. Meer dan welke andere is deze weeldestad een bloemenstad. Wel zijn hier in de stad de eigen tuinen zeldzaam. Maar in de voorsteden, zijn haast geen huizen of ze hebben hun tuintje, en, wendt men dit nu ook dit jaar als het vorige, hoofdzakelijk aan tot het kweken van groenten (al heeft dat kweken tengevolge van onervarenheid wel veel desillusie gewekt): er is geen verloren hoekje zo klein, of het siert zich met een rozelaar; zoals er trouwens geen vensterramen zijn, of de rode geranium tekent er zijn vurige kruisjes ... Nu had men beslist: op 18 juni zullen bloemen worden verkocht voor de wezen van de oorlog; maar men kon er natuurlijk niet aan denken, die bloemen te gaan kopen. De kinderen zijn dan ook, gisteren, rondgegaan; waar het vermoeden bestond van een binnentuintje, of waar vóór het huis een paar vierkante meter prijken met geurige kleuren, werd aangebeld en met glimlachpruilend mondje, zelf halfontloken bloem, gebedeld. Wat later in de avond, in het zoete uur dat bekwam van de lange motregenende dag, zag men de rijk beladen manden brengen naar de bergplaatsen: de scholen, de particuliere huizen waar de rozen en margrietten, de late anjers en de prille anemonen tot ruikertjes zouden worden gebonden. Ik ben zo'n lokaal voorbijgegaan: het open raam walmde van zoele reuken, bij de zoete zang der boeketten

bindende meisjes. Hoe voelde men dat daar geluk werd voorbereid! ...

En vanochtend, heel vroeg al, is het de uitbloeseming geweest der bloemenmeisjes: al dreigde de eindeloze regen, de witte kantkleertjes liepen vol ijver over straat; de blonde en bruine kopjes, schuchter soms, meestal echter met de brutaliteit van het goede recht en de fierheid van de weldaad, boden de bloemen aan, drongen aan, lieten u niet los: "dix centimes seulement, monsieur!" luidde de glimlachende smeekstem; en gaf men zijn penning, dan klonk het triomfantelijk guitig: "mais on peut donner plus!" ...

In het midden der stad waren het grotere meisjes: de juffertjes uit de kweekschool voor onderwijzeressen, de jonge dames der hogere standen die op gestichten van meer gevorderd onderwijs school gaan. Hier krijgt de verleiding natuurlijk een ander karakter: de bloemen niet alleen meer, noch de goede wil der verkoopstertjes dwingen tot vrijgevigheid; de frisse zomertoiletjes, de sierlijke schikking der bloemenmandjes vol linten en strikken, de hogere waarde der heerlijke rijkeluisbloemen ...; maar vooral, nietwaar, de verleidelijkheid, die niet altijd argeloos meer is; de persoonlijke charme; het ... Maar ik ga niet verder: u zou mij dingen doen zeggen waar ik niet aan denk. Om het met één woord uit te drukken: het had wel iets van een liefdadigheidsbazar. Houdt u van liefdadigheidsbazars? ... In elk geval weet ge dat de verkochte waar er doorgaans meer opbrengt dan zij waard is. En nu weet ik toevallig dat sommige van de mooie verkoopsters voor de opbrengst van de dag zeer dankbaar zijn ...

Deze dag zal dan ook vruchtbaar zijn geweest. Er is niet zo heel veel geld meer in Brussel. Maar nooit heeft men er zo gevoeld hoe saamenhorigheid paste ook in de weldaad. Juist omdat iedereen onder levenskrimping heeft geleden ...

Uit Luikerland.

Hoei, 18 juni.

Ge kent zeker het miljonairsstadje van 14.000 inwoners, waaruit ik u thans schrijf? Zo niet, dan wil ik u wel zeggen dat het schrijlings over de Maas zit, halverwege tussen Luik en Namen. Men bereikt het, zoals naar gewoonte, met het Maasspoor, veel duurder dan naar gewoonte. Doch de Luikenaars, spitsvondig als ze zijn, hebben te Hoei volstrekt niets te rapen, doch hebben de reis naar Hoei en Hoei zelf lief als hun oogappel, die Luikenaars, bedoel ik, die graag een hele zondag naar buiten willen, ze hebben er wat op gevonden. Ik kan geen mensen noemen noch vinden, die er vroeger zouden aan gedacht hebben, een boottocht naar Hoei te ondernemen. De boottocht heen en terug naar Tilff, over de heerlijke waterweg van de Ourthe, was maar twee uren enkele reis, en nog heeft hij, om zijn lange duur, daar alles, zelfs het mooiste, dan nog eentonig wordt, niet kunnen aan gang blijven. Die naar Hoei is drie volle uren. Hij houdt niet alleen stand, doch telkens zijn de viermaal per dag op- en afvarende reizigersboten met mensen goed bezet. Zondags is er natuurlijk menigte.

Waarom ligt dit standhouden nu? De mensen zijn, alhoewel bekommerd met de huidige, te lang durende ellendetoestand, toch minder druk bezig met hun handel en hun arbeid, dan vroeger. Ze hebben meer tijd om niets te doen. Ze vinden gemakkelijker een lege dag. Zelfs meer. Ze hebben geen uitzicht op een zeekuur, op een streekverhuizing naar Genk, in de Limburgse Kempen. Ze denken er zelfs niet aan, naar Tilff of Esneux, in de buurt te gaan, omdat nu Hoei nieuw is als uitstapje; dat ze van Hoei dezelfde dag kunnen terugkeren, naar algemeen gebruik is, en het te Tilff, te Esneux, Chaudfontaine, Méry, Hony en al die rotsparadijzen thans zo doods is en moet zijn, bij gebrek aan overvloed van boterhammen en

allerhande hotelvoorraad. Want in deze plaatsen, moet iemand, “qui se respecte” villegiatureren, wat niet betekent een villa hebben, om er bestendig een tijdje te wonen. De fijne “chic” was voor de oorlog, daar, in de rotslanden van de Vesder, Ourthe en Amblève – Heer toch, wie toverde dit Eden? – een optrekje te huren voor enkele dagen, ten allerlangste enkele weken, zowat tussen half augustus en half september. Vrouw en kroost bleven dan rustig in het lommerrijke dal. Meneer kon naar lust Luik bereiken, als ook in zijn vakantie drukke werkdagen kwamen. Want juist in dit moeten over en weer naar Luik gaan van meneer lag het “cachet” van het buitenverblijf. Zodoende was het beslist zeker en uitgemaakt, dat meneer, en natuurlijk het ganse gezin, het hele jaar te druk bezig was, zodat meneer zelfs niet rustig van vakantie kon genieten. Een villa bouwen te Tilff, te Esneux, te Spa? Dat kunnen ze. Doch voor wie? Om ze leeg te laten staan?

Begrijpt ge waarom Hoi thans zo’n drukke wandelbedevaart is geworden? Nooit ben ik te Hoi afgestapt, alhoewel er dikwijls voorbijgereden. Doch die boottocht naar Hoi is reeds wel een paar maanden zo in de geest van wandel- en uitstap liefhebbers, dat zijn aangenaamheid, zijn voornaamheid, zijn nieuwheid vooral, van mond tot mond wordt overgeleverd en de vraag reeds gebiedend begint te rijzen: “Ben je nog niet eenmaal naar Hoi geweest? Met de boot naar Hoi? Zonde! Geen mens, die zich eerbiedigt en aan een lekkere dag hecht, wil de zomer laten voorbijgaan, zonder boottocht naar Hoi!”

Toch heeft de boottocht naar Hoi een zeer onaangename kant. Hij is goedkoop, maar te duur. Immers, twee frank voor zes uren heerlijke stroomvaart, en dit nog in eerste klasse, is een spotprijs, die honderden mensen voor de oorlog de boot zouden hebben toegeworpen, terwijl ze thans, bij gebrek aan geld, of bij gebrek aan boter, of spek, of ander vlees voor hun uitstapjesbrood, hun

schamele armoede dekken door het verborgen leven van hun huisgezin.

Van Namen uit, tot hier loopt de Maas noordwaarts, slaat ze meteens het noordoosten in, tot juist buiten de stad Luik, waar ze weer in noordelijke richting vooruitkomt. De stroom snijdt in de provincie Luik op belangrijke wijze verschillende landbouwstreken af. Op de linkeroever strekt zich, bijna vlak, het vruchtbare Haspengouw uit, van Namen tot bij Maastricht. Op de rechteroever, tussen Maas en Amblève, ligt het land van Herve, een hoogvlakte één onafzienbaar vruchtbaar en mals weiland, met duizenden stuks vee en kleine boerderijtjes. Tussen Amblève en Ourthe strekken zich de Ardennen uit. Tussen Ourthe en Maas, met, ten zuiden, een lijn die het stadje Andenne zou verbinden met het kleinste stadje in België, Durbuy in Luxemburg, 416 inwoners, ligt Condroz. Deze landbouwstreek heeft veel gelijkenis met Haspengouw, doch is minder teeltkrachtig. De suikerbieten gedijen er zwakker, de tarwe blijft er spichtiger, de boomgaarden staan niet zo weelderig. Drie kentekens, die nooit falen.

Zo pratend zijn we reeds een tijdje, met de kaart voor ons en de boot schommelend, buiten de stad. Een weinig mooie zondag, met noordenwind, dichtgrijs overtrokken lucht. Zelfs met de wind achter, is het op het dek hinderend koud. Een boottocht op de Maas moet, om aangenaam te zijn, worden gedaan, op een gloeiend hete zomersonnedag, wanneer geen populier langs de boorden een enkel blaadje roert. Dan kan men het lekker koel hebben op het water. Want zelfs dan is de windtocht nog sterk genoeg. Heden was hij onverdraaglijk, zelfs onder de zware winterjas. Het Maasdal is een echt windkanaal, waarin geloof ik, al de tochten die de noordenwind over de vlakte jaagt, samen slaan om een uitstappend mens de duivel aan te doen.

De mooiheid van het landschap maakt echter alles goed. Op de linkeroever is het stroomdal enige honderden meter breder dan rechts, waar over het algemeen sterk glooiende hoogten en steile rotsen juist een strook ruimte hebben gelaten voor een openbare weg en het gelijklopend spoor naar Hoi en daarachter, nagenoeg op een rij, de huizen van een dorpje of van een gehucht, met hun kerk, alles grijs en rotssteen, zoals de rotsen zelf, met hier en daar wat gevels uit rode baksteen en enkele rode pannendaken. Wat zijn die aanzienlijke gebouwen miezerig klein en het kerkje ook, zodat soms het oog moet zoeken om het te vinden, alles zo tegen die hoge machtige rotswanden! En als dan zo enkele malen, daar waar de bergen het hoogst rijzen en een trotse wereldoude reuzenrots loodrecht tegenover de stroom staat, alsof hij hem wou tarten en bedreigen in het kalm leven van zijn bedding, daarboven, ten hemel varend, een mooi eeuwenoud kasteel als aan de steen staat vastgeschroefd of met deze tot één gegroeid, de wijde beheerst, dan toch wordt het landschap links, met zijn steeds stijgend achtergebergte, groots. Grote fabrieken en werkhuizen, met schouwen als torens hoog, die daar staan als tot een woud geworden, slapen zou men zeggen de roerloze, eeuwige slaap, sedert bijna twee jaar.

Hier en daar, als tot een treurige waarschuwing voor wat eens alles hier was toen het geweldig leefde, roerde, zoefde en als donder daverde en rommelde, de werk- en de zondagen, de dagen en de nachten, al maar door, zonder verpozen, walmende, dichtzwarte rookwolken de lucht in en nu en dan fluitend of vuurspuwend uit vensters en luchtgaten, is nog een fabriek ziekelijk bezig. Men vraagt zich af waarmee. Hoop op betere dagen is dit niet. Het is de treurnis en de wanhoop van de tot armoede en verlamming geslagen ontzaglijke nijverheid in dit dal van twintig kilometer ver, waar vroeger de hoogovens gloeiden, de plethamers daverden, de

pletrollen grollen, om te verwekken wat in andere landen en werelddelen de mensheid nodig had om mirakels te doen. Oh! dan vaart de boot nog voorbij ellendig verminkte, ja, ook al gans vernietigde bruggen, door ons terugtrekkend leger vergruisd, hier tot in de grondvesten, elders tot op de pijlers, weer elders gedeeltelijk over een of twee bogen. De stadsbrug te Hoi moest haar middenboog laten vergruizen, thans weer hersteld. Elders hangen, nog aan de pijlers vast, brokken cement, verbrijzelde ijzeren stangen, de spieren van de machtige bouw en verroest nu en genezen, als de stomp van afgezette ledematen. Dergelijk schouwspel is somber genoeg om een spraakloze verdoeming te uiten tegen de gesel, die ons verdrukt, een verdoeming, die men niet anders kan in woorden brengen, omdat de taal niet woest genoeg is om de verwensing te vellen.

Anders is de linker Maasoever lachend mooi en zacht glooiend, zodat hij, met de vele groene met gras, zelfs jonge aardappelplantingen en graan bedekte vele eilandjes een geheel van vruchtbaarheid uitmaakt, die troost en opwekt. Van afstand tot afstand ligt een mooie, ongeschonden boerderij zo rustig en kalm binnen haar uitgestrekte landerijen, zo lokkend en blij, dat men zich afvraagt, hoe ze is kunnen blijven in vrede en geluk. Daar, waar de gezichtseinder tegen de kam van het dal sluit, dit weet iedereen die de streek kent, strekt zich eindeloos het rijke Haspengouw uit, noord- en westwaarts. Zij is weinig of niet verarmd. De boeren aldaar, en ze zijn menigvuldig, varen uitstekend. Een troostend verschiet. Een lonende toekomst. Weer voor een jaar genoeg om niet van honger om te komen. Want de vruchten der Haspengouwse aarde brengen honderdvoudig voort voor één.

Hoi lacht, rustend over zijn stroom, die de stad met een wijde bocht, als in eerbied nadert. Haar arduinen vesting, als een machtige berg, is ongeschonden. Haar kerk bij de voet van het fort en in zijn

schaduw, reusachtig en prachtig gotisch, met eeuwen op de kruin, is een heerlijk kunstwerk. Een boottocht naar het schilderachtige Hoei is, ondanks alles, nu nog een lekkere uitspanning.

Donderdag 29 juni 1916 – avondeditie

Een bijvoegsel van de Belgische Staatscourant bevat de derde Belgische verlieslijst. Op deze lijst worden alleen gesneuvelde en gestorven militairen vermeld. De lijst bevat de namen van 81 officieren en 4457 onderofficieren en soldaten.